

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЖЕЛЮК ТЕТЯНА ЛЕОНТІЇВНА

УДК

**ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ
(на прикладі Тернопільської області)**

**Спеціальність 08.02.03. - Організація управління, планування та
регулювання економіки**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук**

Київ - 1999

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі макроекономіки та державного управління Київського національного економічного університету Міністерства освіти України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Савченко Анатолій Григорович, Київський національний економічний університет, завідувач кафедри макроекономіки та державного управління.

Офіційні опоненти: кандидат економічних наук, Жмаєв Георгій Олексійович, Адміністрація президента України

доктор економічних наук, Пила Василь Іванович, Науково-дослідний інститут Міністерства економіки України, заступник директора.

Провідна установа: Інститут регіональних досліджень НАН України

Захист відбудеться «___» _____ 2000 р. о ___ годині на

засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.006.03 Київського національного економічного університету Міністерства освіти України за адресою: 252057, м.Київ, проспект Перемоги 54\1, ауд.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 252057, м.Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд.201.

Автореферат розісланий «___» _____ 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

Фукс А.Є.

Актуальність теми. Характерною рисою сучасної практики соціально-економічної політики на глобальному рівні є зростання інтересу до регіональних проблем. Це надає особливого значення дослідженням наукових, організаційних, законодавчих основ регіональної соціально-економічної політики, яка виступає сьогодні на перший план в структурі основних елементів державного регулювання економіки, і передбачає переваги регіонів у вирішенні соціальних, структурних, відтворювальних, інвестиційних економічних проблем, в розміщенні продуктивних сил і підвищенні науково-технічного потенціалу територій.

В розвинутих країнах світу найвищим ступенем розвитку регіональної політики, цивілізованим інструментом державного регулювання планомірного розвитку економіки, підтримки необхідних пропорцій є регіональне планування.

З побудовою ринкової економіки на Україні суттєво зменшилась роль плану як інструменту державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону. В умовах, коли ринкові регулятори не в змозі ліквідувати «вузькі місця» регіонального розвитку, забезпечити соціальні гарантії населенню, що проживає на певних територіях, необхідно переглянути позиції, щодо ролі, яку зможе взяти на себе регіональне планування в проведенні державної регіональної політики, в ефективному поєднанні загальнодержавних і місцевих важелів управління, в розширенні фінансового потенціалу територій для вирішення місцевих проблем.

Питання методології і практики планування піднімалися практично у всіх великих працях по розміщенню продуктивних сил . До найважливіших слід віднести праці Б.М.Бірінберга, У.Ізарда, Д.М.Козакевича, В.Ф.Павленка, Б.Я.Панасюка, В.І.Пили, А.Е.Пробста, В.К.Савельєва, Б.М.Штульберга, Р.І.Шніпера, А.С.Ємельнова, А.Чухно і інших. Однак, якщо раніше розглядалися питання раціонального поєднання галузевих і територіальних інтересів в плануванні, то тепер більша увага акцентується на зміцненні методологічних і організаційних основ процесу планування комплексного розвитку регіону.

Значним є внесок у теорію планування, у розробку сучасних концепцій регулювання соціально-економічного розвитку країни та її регіонів вітчизняних вчених-економістів: Бірінберга Б.М., Бєседіна В.Ф., Гуревічова М.М., Долішнього М.І., Жмаєва Г.О., Крижанівського Б.М., Мельник А.Ф., Михасюка І.Р., Павленка В.Ф., Панасюка Б.Я., Пили В.І., Поповкіка В.А., Чумаченка М.Г., Чухно А.А.

Разом з тим в економічній теорії та практиці в недостатньо повній мірі вирішені питання суті регіонального управління, стану та можливостей використання його функціональних підсистем в сучасних умовах соціально-економічного розвитку. Більшість існуючих на сьогодні досліджень в Україні в сфері економічного планування носять оглядовий характер і зосереджуються на висвітленні окремих проблем. Сьогодні практично відсутні роботи, які б узагальнювали та синтезували вітчизняний та зарубіжний досвід регіонального

економічного планування, і на основі комплексного підходу визначали б нові організаційні і економічні регулятори стимулювання територіального розвитку, які б знаходили своє відображення в методології розробки програм соціально-економічного розвитку регіонів України. Невідпрацьованість планових механізмів стосовно нових умов господарювання визначають актуальність теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема роботи тісно пов'язана з науково-дослідною роботою, що проводилася у Тернопільській Академії народного господарства на кафедрі прогнозування та державного регулювання за Держбюджетною темою «Обґрунтування напрямків і розробка наукових рекомендацій по вдосконаленню механізму державного регулювання і підтримки малого бізнесу в сфері послуг» (державна реєстрація № 0196и003029).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка рекомендацій щодо подальшого вдосконалення комплексного планування соціально-економічного розвитку територій України, представленого програмами соціально-економічного розвитку регіонів обласного рангу в системі державного регулювання економіки.

Досягнення поставленої мети забезпечується на засадах вирішення наступних завдань:

- * обґрунтування ролі економічного планування в системі державного регулювання економіки в умовах ринкових відносин;
- * визначення ролі регіону як об'єкту економічного планування;
- * теоретичного опрацювання іноземного досвіду у сфері регіонального планування ;
- * виявлення позитивних і негативних сторін в практиці економічного планування в контексті регіональної політики України;
- * формування аналітичної моделі оцінки тенденцій та рівня соціально-економічного розвитку регіону;
- * розробка методики вдосконалення інформаційного забезпечення планування соціально-економічного розвитку регіону;
- * розробка рекомендацій, щодо вдосконалення організаційного механізму формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону ;
- * вироблення рекомендацій щодо вдосконалення методів економічного планування соціально-економічного розвитку регіону;
- * розробка пропозицій по вдосконаленню методології розробки програми соціально-економічного розвитку регіону .

Предмет дослідження дисертаційної роботи складає механізм планування соціально-економічного розвитку регіону в системі державного регулювання економіки.

Об'єктом дисертаційного дослідження є Тернопільська область, яка розглядається як складова частина національної економіки.

В основі методики дослідження покладено діалектичний підхід до вивчення економічних явищ та процесів, який передбачає всебічне виявлення закономірностей, тенденцій і взаємозалежностей, що постійно змінюються і розвиваються. В роботі використано також системний, функціональний, історичний підходи, які складають теоретичну і методичну базу функціонально-елементного моделювання досліджуваних процесів. В ході наукового дослідження використані методи порівняльного економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, експертних оцінок, багатофакторного прогнозування.

При виконанні роботи використано законодавчо-нормативну базу України, яка визначає правові основи регіональної політики в Україні і місце економічного планування в системі інструментарію державного регулювання економіки; теоретичні та практичні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, економістів; періодичні видання; статистичні збірники; матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів. Проведення дисертаційного дослідження у вищезазначених напрямках дало змогу досягнути таких нових наукових результатів:

1. Накреслені шляхи вдосконалення теоретичних та законодавчих основ економічного планування в системі державного регулювання економіки.
2. Обгрунтовано необхідність і можливості використання регіонального економічного планування в сучасних умовах господарювання.
3. Визначено місце регіону в економічному плануванні через призму відтворювальних циклів з високим рівнем локалізації.
4. Удосконалено методику комплексного аналізу соціально-економічного розвитку регіону.
5. Запропоновано методику розробки інформаційної системи моніторингу як засобу підвищення ролі плану в регулюванні соціально-економічного розвитку області.
6. Запропонований організаційний механізм розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіону на базі комплексної програми соціально-економічного розвитку області.
7. Обгрунтовано механізм розрахунку і прогнозування валового внутрішнього продукту регіону.
8. Вдосконалений балансовий метод планування соціально-економічного розвитку області.
9. Обгрунтовано можливі шляхи зміцнення фінансового забезпечення розробки програми соціально-економічного розвитку регіону через вдосконалення організаційного механізму планування фінансових ресурсів та моделі міжбюджетних трансфертів.

Достовірність отриманих результатів базується на тому, що в роботі використані:

- загально визначені засади економічної теорії;
- показники статистичної звітності Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Тернопільського обласного управління статистики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані наукові результати можуть бути використані для вдосконалення:

- 1) комплексного аналізу соціально-економічного розвитку області;
- 2) методичних підходів до планової роботи у регіоні;
- 3) інформаційної системи моніторингу соціально-економічного розвитку області;
- 4) методології обґрунтування фінансового забезпечення розвитку територій і підняття їх господарської активності;
- 5) поглиблення теоретично-методологічного забезпечення навчального процесу на кафедрі прогнозування та державного регулювання економіки Тернопільської академії народного господарства при викладанні курсів “Регіональна економіка”, “Стратегічне планування”, “Державне управління та місцеве самоврядування”.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень апробовані автором:

- * на наукових семінарах кафедри прогнозування та державного регулювання економіки Тернопільської Академії народного господарства;
- * на круглих столах, які проводилися в Тернопільській Академії народного господарства за участю обласної державної адміністрації по проблемах вдосконалення регіональної політики та покращення соціально-економічного розвитку області (21.03.98; 19.03.99);
- * на наукових та науково-практичних конференціях: міжвузівській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний до ринку період», 1996 р., м.Тернопіль; міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 30-річчю інституту обліку та аудиту Тернопільської Академії народного господарства, 1996р., м.Тернопіль; міжнародній конференції видавництва «Наука і освіта -98», 1998р., м.Дніпропетровськ; міжобласній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку міст в Україні», 1998р., м.Тернопіль; міжнародній конференції «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: інвестиційні аспекти», 1999р. м.Форос;

Публікації результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано 16 праць, (15 одноосібних і 1 у співавторстві), загальним обсягом 5,1 др.а., із яких 7 статей (одноосібних) загальним обсягом 2,8 друк.арк., надруковані у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяги роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаної літератури із 242 найменувань і включає 40 таблиць, 21 рисунок, 5 додатків. Повний обсяг роботи складає 246 сторінок машинописного тексту.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

У дисертаційній роботі захищаються нові теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення планування соціально-економічного розвитку регіону.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено наукову новизну та практичну значимість одержаних автором результатів.

Розділ I. Теоретико-правові основи економічного планування.

1. Економічне планування дозволяє науково обґрунтовувати можливі шляхи розвитку конкретного об'єкту управління на певний період часу. Планування включає аналіз, прогнозування соціально-економічного розвитку, визначення найраціональнішого варіанту розвитку, розробку і реалізацію заходів на досягнення визначених цілей. Кінцевим продуктом планування є план - документ, в якому визначено систему взаємоузгоджених завдань, об'єднаних спільною метою, визначеними термінами, методами і послідовністю досягнення.

Прогнозування - це по суті перша стадія планування, яка науково аргументує ймовірні тенденції і напрямки стратегічного розвитку, а прогноз містить досить загальні контури визначених цілей і інструментів їх досягнення.

Економічне програмування – це інструмент реалізації планових цілей, який дозволяє державі орієнтувати економіку через регулярний і комплексний вплив на її структуру відповідно варіанту соціально-економічного розвитку в рамках ринкового механізму. Програма характеризується чітко визначеними системою заходів та завдань на досягнення намічених в плані (прогнозі) цілей, узгоджених за термінами реалізації та складом виконавців і має на меті рішення важливих проблем розвитку національної економіки, міжгалузевих, галузевих, регіональних і локальних проблем.

2. Економічне планування як процес має чітко визначену структуру, завдання, які реалізуються через відповідні функції, характер останніх залежить від типу економічної системи.

Суть планування в системі державного регулювання економіки полягає в :

Глибокому аналізі стану економіки.

Прогнозуванні соціально-економічного розвитку, через формування напрямків, вибір головних пріоритетів, визначенні макропропорцій розвитку.

Визначенні найраціональнішого з позицій держави варіанту розвитку економіки.

Розробці і реалізації заходів щодо досягнення поставлених цілей соціально-економічного розвитку.

Об'єктами регулювання в плані є сукупність взаємозв'язаних і доповнюючих процесів суспільного розвитку, ними можуть бути, зокрема: соціально-економічні процеси, які протікають на підприємстві різних форм власності, місті, регіоні, галузі, країні; національна та регіональна структура економіки; сукупний попит та сукупна пропозиція; соціальний розвиток; рівень безробіття тощо. Основними методами регулювання в плануванні є прямий і опосередкований. Прямий (директивний) метод використовується при наявності адміністративно-командної системи управління, єдиної форми власності, відсутності ринкових відносин та економічної самостійності регіонів, підприємств. Опосередкований (економічний) метод використовується в умовах ринкової економіки і передбачає поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів при широкій самостійності низових ланок, при цьому на соціально-економічні процеси вплив здійснюється переважно через економічні та правові важелі державного регулювання економіки.

Основними типами планування є директивна, структурна, індикативна, програмна, стратегічна форми.

Світова економіка перейшла від директивного до індикативного планування ще в 60-ті роки, коли приватний сектор отримав достатньо широкий розвиток, що дало змогу на демократичній основі координувати позиції держави і приватного бізнесу. На даному етапі розвитку продуктивних сил підходи до використання індикативного планування умовно можна згрупувати у 4 позиції:

- ✓ Індикативне планування може використовуватися тільки на макrorівні для встановлення пріоритетів розвитку і методів їх державної підтримки при цьому витримується самостійність підприємств.
- ✓ Індикативне планування є орієнтиром для приватних підприємств на виконання завдань накреслених державою.
- ✓ Індикативний план є обов'язковим для державного сектору, а приватні підприємства повинні підстроюватися до найбільшого гравця ринкової економіки - держави. Цей план включає в себе показники, які мають орієнтуючу спрямованість для областей, галузей, підприємств; та директивні показники, які є обов'язковими для виконання і включають: державне замовлення, ліміти, економічні регулятори (ціни, податки, процентні ставки, економічні нормативи).
- ✓ Індикативне планування є механізмом координації дій і інтересів держави і окремих суб'єктів господарювання через погодження розроблених ними планів.

Починаючи з 90-их років індикативне планування переходить в стратегічну форму. Основні пріоритети розвитку в такій формі визначаються з врахуванням міжнародних інтеграційних процесів, обсягів і темпів зростання виробництва

продукції, національного доходу, рівня життя населення, демографічних змін, можливостей науково-технічного прогресу.

3. Окремою складовою економічного планування є планування соціально-економічного розвитку регіонів, яке є цивілізованим механізмом реалізації державної регіональної політики і дозволяє спрямовувати у вигідне для регіону русло інтереси ділових кіл і громадськості конкретної території. Воно є наслідком об'єктивного процесу, формування регіонів обласного рангу, який визначається динамікою розвитку продуктивних сил, їхньою концентрацією, спеціалізацією інтеграцією і диференціацією. Саме ці процеси визначають з одного боку - утворення регіонів обласного рангу як окремих частин соціально-економічної системи України, а з іншого боку - відносно самостійних політико-економічних територіальних підсистем.

4. Основними напрямками регіонального планування є відтворювальний і проблемний напрями. Відтворювальний напрям відображає інтереси регіональної системи на всіх рівнях суспільного відтворення, сприяючи нарощуванню економічного потенціалу територіальних комплексів з високим рівнем локалізації та оптимальному розподілу матеріальних благ та послуг. Реалізується даний напрям через систему комплексного планування, яке в умовах національної економіки набирає вигляду програми соціально-економічного розвитку регіону. Програма соціально-економічного розвитку регіону будучи організаційно-економічним та інформаційно аналітичним документом, втілює в собі положення економічної політики держави, вміщує систему цільових завдань і заходів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою досягнення поставлених цілей у відповідному прогностичному періоді. Особливості регіонального економічного планування в тій чи іншій країні залежать від концепції, яка закладена в регіональній політиці.

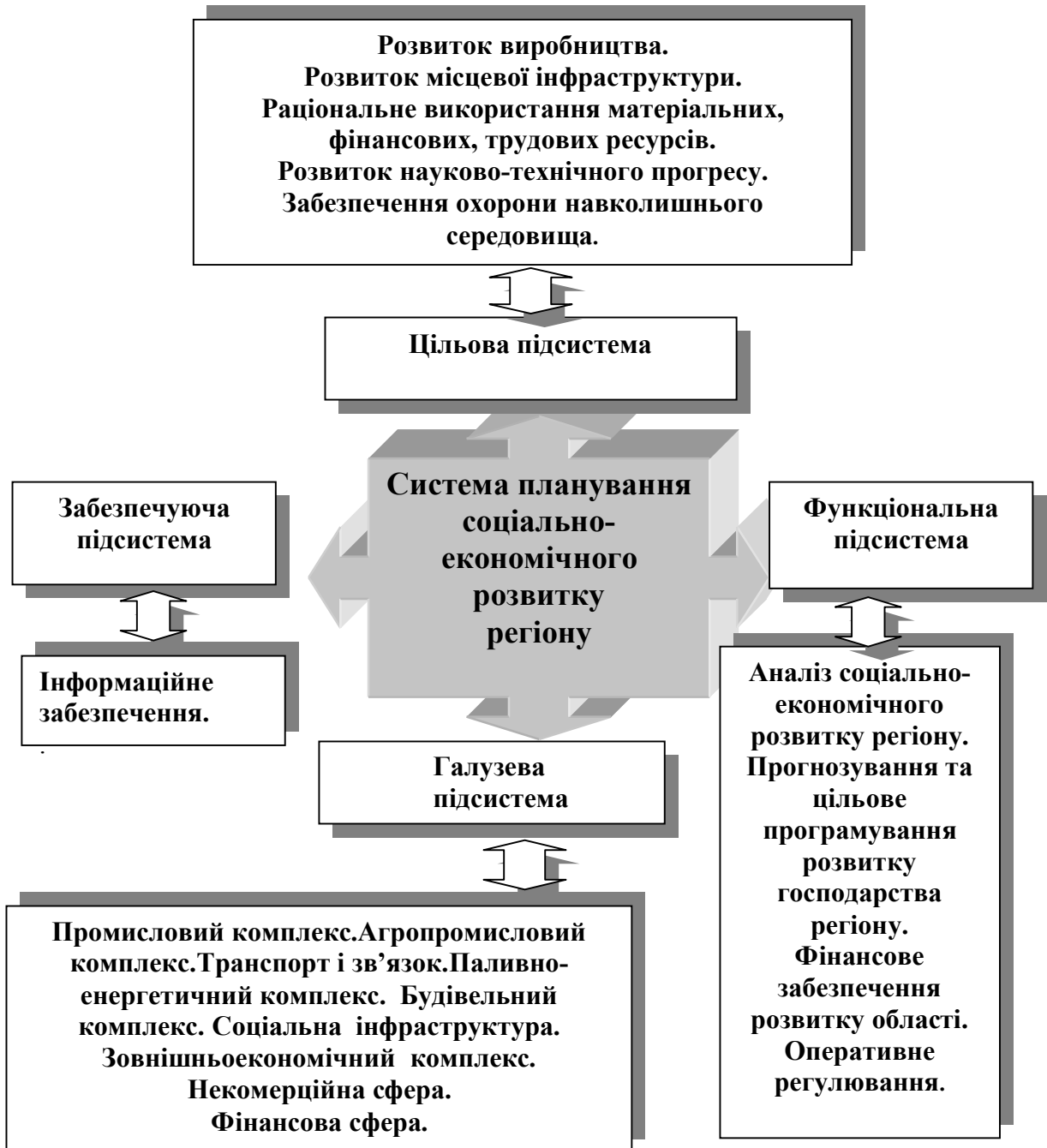
Проблемний напрям територіального планування, як правило, використовується за умов, при яких пропорції регіонального відтворювального процесу порушуються, реалізується даний напрям через систему цільового програмування.

Практика використання основних напрямів планування свідчить про недосконалий розподіл ресурсів в першу чергу фінансових за умов їх обмеженості; про відсутність моніторингу реалізації програмних рішень; ресурсного обґрунтування програмних завдань; про відсутність ефективного інформаційного і правового забезпечення планування регіонального розвитку.

Розділ II Аналіз соціально-економічного розвитку регіону як відправна база для планування.

5. Враховуючи складну структуру об'єкту планування, всю систему планування соціально-економічного розвитку регіону можна відобразити у вигляді цільової, функціональної, галузевої, забезпечуючої підсистем. З схеми, зображеної на рисинку 1 видно, що функціональна підсистема планування

соціально-економічного розвитку регіону є своєрідним механізмом реалізації планування соціально-економічного розвитку регіону, оскільки включає аналіз економічного і соціального розвитку області, прогнозування, цільове програмування, фінансове забезпечення, оперативне регулювання розвитку господарства регіону.

Рис.1. Система планування соціально-економічного розвитку регіону

Підґрунтям для розробки плану соціально-економічного розвитку регіону є оцінка базового стану економіки, яка реалізується в процесі комплексного аналізу. Аналітична робота передбачає використання певних схем та методик,

розробка яких незавершена до цих пір. В роботі існуючі блоки регіонального аналізу (аналіз стану і використання продуктивних сил, аналіз розвитку виробничої сфери, аналіз розвитку соціальної сфери, аналіз загальної економічної ефективності регіону) доповнено ще одним блоком аналізом рівня соціально-економічного розвитку регіону. Він дозволяє і якісно, і кількісно характеризувати ступінь використання виробничих ресурсів, можливості задоволення найважливіших суспільних та індивідуальних потреб.

У діючих методиках узагальнюючий показник соціально-економічного розвитку області отримують шляхом сумування часткових показників, перемножених на процент вагомості, який знаходиться методом експертних оцінок, що вимагає додаткових затрат часу і містить суб'єктивні судження. Для вдосконалення методики аналізу досягнутого рівня соціально-економічного розвитку регіону ми пропонуємо обчислювати інтегральний індекс соціально-економічного розвитку за методом середньозважених індексів, в якому аналітичні індекси ділової активності, обчислені як відношення значення окремого показника на душу населення до середньоукраїнського значення даного показника, за запропонованими нижче показниками розглядатимуться як рівнозначні (див.таблицю 1):

- валовий внутрішній продукт регіону, який відображає сукупну вартість кінцевих товарів та послуг у регіоні;
- валовий внутрішній дохід, який відображає суму різноманітних доходів, які отримує населення на протязі певного періоду часу;
- валовий продукт сільського господарства, який характеризує рівень забезпеченості території основними продуктами харчування;
- валовий продукт промисловості, характеризує результат функціонування сфери матеріального виробництва;
- виробництво товарів народного споживання, характеризує рівень життя населення;
- надання платних послуг населенню, яке характеризує результат діяльності сфери обслуговування у регіоні;
- величина роздрібного товарообігу, який відображає ефективність сфери обігу в області (продаж товарів народного споживання кінцевим споживачам в обмін на особисті доходи) і характеризує цим самим стан матеріального добробуту і кінцевого споживання у регіоні;

Узагальнюючи інтегральні індекси рівнів соціально-економічного розвитку територій країни, можна виділити три типи регіонів:

Таблиця 1

Рівні соціально-економічного розвитку регіонів України
(на 1.01.99) *

Області	ВВП	Чистий продукт	Реалізована промислова продукція	Валовий продукт сільсько-го господарства	Платні послуги населенню	Товари народного споживання	Роздрібний товарообіг	Інтегральний індекс
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	1	1	1	1	1	1	1	1
АР Крим	0,61	0,54	0,31	0,95	1,89	0,78	0,89	0,85
Вінницька	0,89	0,92	0,59	1,71	0,69	0,56	0,88	0,89
Волинська	0,57	0,69	0,31	1,31	0,1	0,81	0,79	0,65
Дніпропетровська	1,54	1,2	2,32	0,77	1,3	0,65	0,96	1,25
Донецька	1,55	1,39	2,06	0,49	0,8	0,76	1,01	1,15
Житомирська	0,79	0,85	0,48	1,45	0,6	1,03	0,98	0,88
Закарпатська	0,36	0,45	0,19	0,77	0,2	0,54	0,77	0,47
Запорізька	1,56	1,35	2,14	0,98	1,9	1,18	1,25	1,48
Івано-Франківська	0,87	0,83	0,76	0,93	0,4	0,62	0,82	0,75
Київська	1,06	1,11	0,81	1,77	1,6	1,24	1,08	1,24
Кіровоградська	0,75	0,83	0,32	1,61	0,1	0,73	0,70	0,72
Луганська	1,19	1,08	1,21	0,55	0,5	0,66	0,84	0,86
Львівська	0,68	0,70	0,57	0,80	1,4	1,01	0,96	0,87
Миколаївська	1,05	1,06	0,77	1,19	1,0	0,80	0,93	0,97
Одеська	0,77	0,99	0,43	0,88	1,4	0,89	0,75	0,87
Полтавська	1,34	1,47	1,29	1,66	0,5	1,4	1,04	1,17
Рівненська	0,80	0,89	0,97	1,23	0,5	0,85	0,81	0,86
Сумська	0,98	1,12	1,01	1,35	0,1	1,28	1,09	0,99
Тернопільська	0,67	0,82	0,33	1,47	0,9	1,4	0,60	0,88
Харківська	0,88	0,94	0,90	0,87	0,7	1,16	1,02	0,92
Херсонська	0,68	0,65	0,34	1,31	0,3	0,65	0,85	0,68
Хмельницька	0,88	0,98	0,69	1,59	0,4	1,32	0,90	0,96
Черкаська	1,3	1,13	0,58	1,59	0,4	1,62	1,07	1,1
Чернівецька	0,55	0,67	0,30	1,09	0,5	0,85	0,90	0,69
Чернігівська	0,84	0,86	0,61	1,78	0,4	1,33	1,14	0,99
м. Київ	0,87	1,06	0,83	-	2,8	1,39	2,12	1,51
м. Севастополь	0,37	0,45	0,52	-	1,7	1,12	0,94	0,85

*Розраховано за даними Міністерства економіки України

- ✓ Регіони слабо розвинені, які потребують посиленої допомоги, в яких зведений індекс соціально-економічного розвитку не перевищує 80% від середньоукраїнського рівня, до них відносимо: Закарпатську, Волинську, Херсонську, Чернівецьку, Івано-Франківську, Кіровоградську області.
- ✓ Регіони середнього розвитку, які потребують, тимчасової підтримки . До них доцільно віднести території, в яких зведений індекс рівня соціально-

економічного розвитку становить 81%-99% від середньоукраїнського значення, до них слід віднести АР Крим, Вінницьку, Житомирську, Луганську, Одеську, Миколаївську. Рівненську. Сумську, Тернопільську, Харківську, Хмельницьку, Чернігівську області.

- ✓ Регіони посиленого розвитку, в яких значення рівня соціально-економічного розвитку рівне або перевищує середньоукраїнське значення. Це Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Полтавська, Черкаська, Київська області.

Використання інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіону дозволить органам державної виконавчої влади на місцях розробляти важелі державного регулювання соціально-економічного розвитку відповідної території і реалізовувати їх через систему економічного планування для того, щоб наблизити рівень розвитку регіону до середньоукраїнського значення.

6. Ефективність економічного планування соціально-економічного розвитку регіону тісно пов'язана із проблемою його фінансового забезпечення.

Для аналізу формування фінансових ресурсів регіону ми пропонуємо використовувати методику, згідно якої фінансові ресурси області розглядаються як сума створених у регіоні доходів, кредитів комерційних банків, доходів від функціонування місцевого ринку цінних паперів, залучених ззовні фінансових ресурсів, до яких відносять кошти, отримані із Державного бюджету, централізованих фондів, кошти міжнародних фінансових організацій.

Дослідження сучасного стану формування і використання фінансових ресурсів в Тернопільській області позує, що в умовах загальноекономічного спаду прибутки підприємств, направлені на фінансування виробничої і соціальної інфраструктури зазнали найбільшого скорочення. Найвагомішою складовою фінансових ресурсів області є кошти місцевих бюджетів. Внаслідок фіскальної компресії Уряду України, нераціональної системи міжбюджетних відносин, основними доходами місцевих бюджетів стали податок на прибуток підприємств, прибутковий податок з громадян, місцеві податки і збори, надходження від приватизації, частка яких є незначною у доходах бюджету області, тоді, як найстійкіші платежі (податок на додану вартість, акцизи) повністю вилучалися до Державного бюджету включно до 1998 року, а з 1999 року в області залишається лише до 50% акцизного збору. Недостатньо ефективно на сьогодні у фінансових ресурсах області використовуються комерційні кредити, муніципальні позики, іноземні портфельні інвестиції. Практика показує, що фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку області потребує чіткої системи координації фінансових відносин щодо розподілу і використання фінансових ресурсів.

7. Для покращення планування соціально-економічного розвитку регіону, стратегічного і оперативного регулювання необхідна глибока і достовірна інформація. Для її отримання ми пропонуємо використовувати інформаційну

систему моніторингу, яка буде займатися пошуком, фіксацією, аналізом, оцінкою, закріпленням, поширенням інформації, яка відображає різні форми життєдіяльності людей і дозволить створити перспективи соціально-економічного розвитку області як по відношенню до цілей, так і що до завдань і засобів їх реалізації. Така система дослідження розвитку області поєднує переваги основних різновидностей якісних методів обробки інформації в теорії планування: «сценарію», системного аналізу, аналізу цілей.

Процес формування інформаційної системи моніторингу соціально-економічного розвитку повинен складатися із:

- формування дерева стратегічних цілей;
- виявлення потреб у певних видах інформації, яка може виникнути у відповідності зі сформованими цілям;
- підтримка оперативних рішень.

Аналіз соціально-економічного розвитку регіону доцільно проводити в розрізі факторів безпосереднього впливу, можливого впливу та факторів потенційних переваг. До факторів безпосередньої дії слід відносити: господарську активність підприємств регіону, яка відображає масштаби виробництва матеріальних благ та послуг; фінансову активність регіону, яка залежить від ефективності нагромаджувальних та інвестиційних процесів; ділову активність на місцевому ринку грошей, цінних паперів; технічний потенціал області; кон'юктуру на місцевому ринку праці, яка визначає ступінь використання трудових ресурсів і купівельну спроможність населення; ступінь розвитку місцевої інфраструктури; підприємницький клімат у регіоні.

До факторів можливого впливу слід віднести динаміку міграційних потоків, природний рух населення; політичну ситуацію в країні; криміногенну ситуацію у регіоні; природно-кліматичні умови.

До сфери інтересів регіону слід віднести фактори пов'язані з потенційними можливостями регіональної економіки від використання тих чи інших переваг. Зокрема, переваг від функціонування зовнішньоекономічного сектору; вільних економічних зон, переваги від функціонування науково-промислових парків; інкубаторних форм підтримки малого бізнесу тощо.

Запровадження даної інформаційної системи дозволить забезпечувати обласну державну адміністрацію динамічною інформацією про фактори внутрірегіонального розвитку релевантні цілям розвитку області.

РОЗДІЛ III Вдосконалення методології планування соціально-економічного розвитку регіону

8. Методологія планування соціально-економічного розвитку області в умовах формування ринкових відносин вимагає вдосконалення і організаційних і методичних підходів. Виходячи з цього нами були запропоновані:

8.1. Пропозиції, щодо вдосконалення організаційного механізму економічного планування, які спрямовані на підняття результативності програмно-планової роботи у регіоні.

8.2. Підходи, щодо вдосконалення балансового методу планування, в руслі розширення системи балансів за формами власності, за напрямками отримання фінансових ресурсів, за структурою основних виробничих фондів, за якісною структурою робочої сили. Для того, щоб вдосконалити механізми регулювання працевлаштування населення регіону, нами розроблені методичні підходи до складання балансу незайнятого населення області, який дозволить координувати з одного боку джерела безробіття, а з другого – визначатиме можливі напрямки його ліквідації.

8.3. Пропозиції, щодо покращення механізму розрахунку та кон'юктурного планування інтегрального результату функціонування економіки регіону (валового внутрішнього продукту).

8.4. Організаційний механізм розробки стратегії і детальніше спрогнозовано можливий розвиток господарства регіону на середньостроковий період через призму валового внутрішнього продукту з врахуванням факторів, які його визначають та, які на нього впливають, у трьох варіантах песимістичному, середньому, оптимістичному.

8.5. Шляхи покращення забезпечення програми соціально-економічного розвитку регіону фінансовими ресурсами .

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичних положень, узагальнення результатів наукових досліджень і господарської практики по проблемах економічного планування дали змогу зробити нам наступні висновки.

1. Місце, яке зможе зайняти регіональне економічне планування в умовах вітчизняної економіки можна звести до:

* інформативної ролі регіональних програм, в яких міститься ряд показників, які характеризують стан економіки в ретроспективі і в перспективі. Це дозволяє органам місцевої влади з одного боку, аналізувати застарілі проблеми розвитку економіки області і формувати стратегію, а з другого - інформувати про проблеми, які можуть виникнути;

* забезпечення мінімальної погодженості у діях господарських суб'єктів через створення системи регіонального маркетингу, яка інформувати про ємкість регіональних ринків, потенціал попиту і т.д.. В багатьох галузях необхідно забезпечити стабільну реалізацію або ритмічність отримання ресурсів у довготривалій перспективі через заключення довгострокових регіональних контрактів з товаровиробниками;

* створення своєрідних орієнтирів для приватного сектору при проведенні інвестиційної політики;

* ліквідації «вузьких місць» регіонального розвитку, координації інтересів різних соціальних груп;

- забезпечення комплексного розвитку регіону, узгодження регіональних потреб з ресурсними можливостями;
- сприяння удосконаленню структури господарського комплексу регіону;
- стимулювання раціонального використання територіальних ресурсів;
- покращення функціонування соціальної та виробничої інфраструктури;
- забезпечення послідовного зростання якості життя населення.

2. Оцінка діючого організаційно-економічного механізму планування соціально-економічного розвитку регіону дозволяє визначити такі пропозиції щодо вдосконалення його елементів і напрямків цілеспрямованої дії :

* у напрямку запровадження такої інформаційної системи економічного планування, в рамках якої через використання спеціальної аналітичної моделі досліджуватимуться фактори безпосередньої дії, фактори можливого впливу і фактори потенційних переваг в розвитку економіки регіону;

* вдосконалення механізму комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіону, яка є відправною базою для планування його розвитку, через використання показника рівня соціально-економічного розвитку регіону, який поєднує в собі показники валового внутрішнього продукту, національного доходу, промислового та сільськогосподарського виробництв, роздрібного товарообігу, наданих платних послуг, виробництва товарів народного споживання;

* вдосконалення балансового механізму планування соціально-економічного розвитку області через розробку розширеної системи регіональних балансів, яка на відміну від діючої аналізуватиме не просто виробництво регіону і його ефективність, а дозволить прослідкувати фактори, які відповідають за регіональне відтворення з врахуванням ринкових перетворень та сільськогосподарської спеціалізації регіону.

* формування на базі обласної державної адміністрації координаційної ради, яка б займалася оцінкою ефективності виконання накреслених в програмі соціально-економічного розвитку регіону завдань;

* у напрямку упорядкування діючого законодавства, що визначає розвиток економічного планування в системі державного регулювання економіки, через прийняття в остаточному варіанті Закону України «Про державне прогнозування та розробку програм економічного і соціального розвитку України», в якому необхідно чітко визначити функціональні можливості обласних державних адміністрацій при розробці основних показників програми соціально-економічного розвитку регіону.

3. Для створення перспективи розвитку регіону необхідно використовувати стратегічну форму економічного планування. Обґрунтування стратегії соціально-економічного розвитку регіону в умовах ринку повинно передбачати використання цілісної системи методик, які дозволяють не тільки оцінити соціально-економічний розвиток регіону, намітити основні шляхи його розвитку на перспективу, але і вибрати методи державного регулювання, які би задіяли мотиваційний механізм в діяльності господарських суб'єктів і спрямували б його на досягнення цілей і пріоритетів економічної політики регіону.

4. Для покращення забезпечення програми фінансовими ресурсами ми пропонуємо вдосконалити:

* механізм міжбюджетних відносин на основі запропонованої системи міжбюджетних трансфертів, в якій величина трансферту залежить від видаткових потреб і податкової спроможності регіону, рівня фіскального вирівнювання, який враховує коефіцієнт виконання програми соціально-економічного розвитку;

* механізм оцінки потреби регіону у фінансових ресурсах, виходячи з вартості фізіологічного мінімуму (тобто межі фізіологічного виживання людини);

* інструменти зацікавленості суб'єктів господарювання через запровадження моделі інтересів регіону, яка запобігатиме банкрутству підприємств, які визначають соціальну стабільність у області, і сприятиме діяльності сильних і ефективних господарських одиниць.

Перелік публікацій автора

Статті надруковані у фахових виданнях:

1. Желюк Т.Л. Необхідність посилення фінансового впливу держави на регулювання економіки // Фінанси України.-1996.-№ 9.-С.19-20.-0,15 друк.арк.

2. Желюк Т.Л. Аналіз джерел фінансового забезпечення структурних перетворень економіки України // Вісник Тернопільської Академії народного господарства.-1997.-№ 2.-С.66-68.-0,4 друк.арк.

3. Желюк Т.Л. Регулятивний вплив держави на соціально-економічний розвиток регіону // Вісник Тернопільської академії народного господарства.-1998.- № 4. –С.148-151.-0,4 друк.арк.

4. Желюк Т.Л. Економічна база регулювання соціально-економічного розвитку області // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України.-Збірник наукових праць/ Тернопільської академія народного господарства.-Тернопіль: Економічна думка, 1998.-№ 2.-350с.-С.46-52.- 0.5 друк.арк.

5. Желюк Т.Л. Активізація економічної політики регіонів через розвиток місцевого ринку цінних паперів // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Щорічник./ Тернопільська академія народного господарства.- Тернопіль:Економічна думка, 1999.-328с.-С.202-205.- 0,5 друк.арк.
6. Желюк Т.Л. Перспективи економічного програмування в умовах побудови ринкової економіки // Вісник Тернопільської Академії народного господарства.-1999.-№ 6.-С.53-57.-0,5 друк арк.
7. Желюк Т.Л. Вплив інтеграційних процесів на інвестиційну політику в Україні // Вісник Тернопільської академії народного господарства.-1999.-№ 10.-С.203-205.- 0,3 друк арк.

Інші публікації:

8. Желюк Т.Л. Деякі аспекти державного регулювання соціально-економічного розвитку України/ Збірник наукових праць Випуск 5/ АФ “Меркурій”.-Тернопіль.-1996.-46С.-С.7-9.-0,13 друк.арк.
9. Желюк Т.Л. Аналіз та прогнозування ділової активності на мезорівні / Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю кафедри економічного аналізу і 30-річчю інституту обліку і аудиту .-Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 1996.-192с.-С.112-113.-0,1 друк.арк.
- 10.Мельник А.Ф., ПоповичТ.М., Дудкіна О.П., Желюк Т.Л., Васіна А.Ю. Малий бізнес – як фактор розвитку ринкових засад в сфері послуг регіону./ Актуальні проблеми розвитку економіки України у перехідний період до ринку (матеріали міжвузвської науково-практичної конференції)- Тернопіль: Інститут економіки і управління Тернопільської академії народного господарства, 1996.-112с.-С.6-11-0,3 друк. арк., з який автору належить 0,05 друк арк., де визначаються основні фактори розвитку малого бізнесу в сфері послуг.
- 11.Желюк Т.Л. Перспективи залучення іноземного капіталу в економіку регіонів України через спільне підприємництво/ Актуальні проблеми розвитку економіки України у перехідний період до ринку (матеріали міжвузвської науково-практичної конференції)-Тернопіль: Інститут економіки і управління Тернопільської академії народного господарства, 1996.-112с.-С.52-54.-0,1 друк арк.
- 12.Желюк Т.Л. Аналіз теоретичних моделей державного регулювання і їх практичного застосування /Формування економічних відносин в умовах ринку: Збірник наукових праць.Випуск 1/Тернопільська академія народного господарства.-Тернопіль: Інститу обліку і аудиту.-1997.-224с.-С.64-66.-0,5 друк арк.
- 13.Желюк Т.Л. Регіональне управління економікою в контексті світового досвіду // Генеза-експерт.-1998.-№2.-С.4-13.-0,6 друк.арк.

14. Желюк Т.Л. Регіональна політика у контексті трансформування національної економіки у європейську спільноту // Вісник Агентства міського розвитку.-1998.-№ 4.-С.2-3.- 0,3 друк арк.

15. Желюк Т.Л. Вдосконалення методологічних основ регіонального управління соціально-економічним розвитком області // Матеріали першої міжнародної конференції видавництва “Наука і освіта –98”.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998, частина 15, “Економіка”, с.663.-0,05 друк арк.

16. Желюк Т.Л. Можливості регулятивного впливу місцевих органів влади на економіку обласного рангу // Матеріали першої міжнародної конференції видавництва “Наука і освіта –98”.-Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998, частина 15, “Економіка”, с.664.-0,05 друк арк.

АНОТАЦІЯ

Желюк Т.Л. Планування соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Тернопільської області).- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08,02.03.- Організація управління, планування та регулювання економіки.-Київський національний економічний університет, Київ, 1999 .

В дисертаційному дослідженні розглянуто теоретичні та правові основи економічного планування і з'ясовано його місце в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни та регіону зокрема. Виявлено позитивні і негативні сторони в практиці економічного планування соціально-економічного розвитку регіону в контексті регіональної політики.

Проведено аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку регіону обласного рангу. Запропонована аналітична модель оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону, який створює базу для планування розвитку регіону. Розроблена методика вдосконалення інформаційної системи регіонального економічного планування.

Розроблено науково-практичні рекомендації, щодо вдосконалення організаційного механізму регіонального економічного планування. Запропоновані напрямки зміцнення фінансового забезпечення планування соціально-економічного розвитку регіону.

Ключові слова: державна регіональна політика, регіон, економічне планування, прогнозування, стратегічне планування, програма, регіональний аналіз, фінансові ресурси, моніторинг.

АННОТАЦІЯ

Желюк Т. Л. Планирование социального и экономического развития региона (на примере Тернопольского региона).- Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.02.03. - Организация управления, планирования и регулирования экономики. Киевский национальный экономический университет, Киев, 1999.

В диссертации отмечается, что особенностью современной практики государственного регулирования в развитых странах мира есть возрастающий интерес к региональным проблемам, решение которых проходит путем проведения региональной политики. Одним из главных инструментов региональной политики, который позволяет обеспечить планомерное развитие экономики есть региональное планирование, которое осуществляется в различных формах: индикативной, структурной, программной, стратегической. В условиях национальной экономики существенно уменьшилась роль плана как инструмента государственного регулирования регионального развития. В то время практика показывает, что рыночные инструменты регулирования не могут обеспечить определенные социальные гарантии населению, которое проживает на определенной территории. Вот почему сегодня необходимо пересмотреть позиции к роли, которую сможет на себя взять региональное планирование.

В диссертационной работе дана комплексная оценка необходимости экономического планирования. Определено его место в регулировании социально-экономического развития страны и регионов. Проанализированы положительные и отрицательные стороны практики экономического планирования социального и экономического развития региона в контексте региональной политики.

В диссертации указывается, что в условиях отечественной экономики региональное экономическое планирование сможет обеспечить: необходимую координацию действий субъектов хозяйствования, через систему регионального маркетинга, через заключение региональных контрактов; определить ориентиры для делового сектора при проведении инвестиционной политики; координировать интересы различных социальных групп; обеспечить усовершенствование структуры регионального хозяйства; обеспечить соответствие между потребностями региона и финансовыми возможностями; стимулирование рационального использования местной ресурсной базы; последовательный рост качества жизни населения.

Региональное планирование в работе представлено функциональной, целевой, информационной системами, составление которых было проанализировано и предложены пути для усовершенствования их использования в экономическом планировании развития региона.

В диссертации предложена аналитическая модель оценки уровня социального и экономического развития региона, который создает базу для планирования развития региона. Предложена методика усовершенствования информационной системы регионального экономического планирования через использование информационной системы мониторинга, который будет осуществлять поиск, фиксацию, анализ, оценку и распространение информации, которая отражает различные стороны развития региона.

Разработаны научные и практические рекомендации относительно усовершенствования организационного механизма регионального экономического планирования. Внимание предлено усовершенствованию механизма расчета и прогнозирования показателей, которые характеризуют интегральный результат функционирования регионального хозяйства. Определены пути усовершенствования балансового метода регионального планирования. Предлагается методика разработки баланса незанятого населения региона, который позволит контролировать процес роста безработицы в регионе.

Предложены пути укрепления финансового обеспечения планирования социально-экономического развития региона через: усовершенствование системы межбюджетных трансфертов, которая должна исходить из финансовых потребностей, налоговой возможности региона, коэффициента фискального выравнивания, который зависит от результатов исполнения программы социально-экономического развития региона; через внедрение механизма определения нужд региона в финансовых ресурсах, который должен исходить из стоимостной величины продовольственного набора, который обеспечит физиологический минимум; внедрение системы интересов региона, которая поднимет деловую активность субъектов хозяйствования данной территории. Система деловой активности с одной стороны буде предотвращать крах предприятий, которые определяют социальную стабильность в регионе, а с другой стороны - будет способствовать функционированию эффективных предприятий.

Для создания перспектив развития региона в диссертации разработаны рекомендации относительно использования стратегического планирования развития региона, которое позволит не только оценить социально-экономическое развитие региона, но и определить основные пути его развития и соответственные методы региональной политики, которые будут способствовать поднятию деловой активности конкретной территории.

Реализация предложенных в диссертационной работе рекомендаций, направленных на повышение эффективности региональной политики расширит возможности местных органов власти в обеспечении социальной стабильности в регионе, позволит укрепить финансовую базу и соответственно поднять инвестиционную активность региона.

Ключевые слова: государственная региональная политика, регион, экономическое планирование, прогнозирование, стратегическое планирование, программа, региональный анализ, финансовые ресурсы, мониторинг.

ANNOTATION

T.L.Zhelyuk Of planning of social and economic development of region (on an example of the Ternopol region). –Manuscript.

The thesis on the competition for academic degree of a candidate in economic sciences on speciality 08.02. 03.- Organizations of management, planning and regulation of economy. Kyiv National Economic University, Kyiv, 1999.

In a thesis is investigated theoretical and legal bases of economic planning and the place in the system of state regulation of a national economy and region is certain it. The positive and negative parties in practice of economic planning of social and economic development of region in a context of regional policy are revealed. The analysis of states of development of region is conducted.

The analytical model of valuation of a level of social and economic development of region is offered which creates base for planning development of region. The technique of improvement of the information system of regional economic planning is offered.

The scientific and practical recommendations concerning improvement of the organizational mechanism of regional economic planning are developed. The paths of strengthening of financial maintenance of planning of social and economic development of region are offered.

Key words: state regional policy, region, economic planning, forecasting, strategic planning, program, regional analysis, financial resources, monitoring.